

СФЕРИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Юдкова К.В.

бакалавр права, магістрант II року навчання

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

Досліджено вплив права та можливості правового регулювання неоднорідної сфери суспільних відносин, які склалися у зв'язку з використанням комп'ютерних мереж.

Исследовано влияние права и возможности правового регулирования неоднородной сферы общественных отношений, сложившихся в связи с использованием компьютерных сетей.

Made a research of the influence of law and opportunities of legal regulation of the inhomogeneous sphere of public relations, established in connection with the computer networks using.

Ключові слова: правове регулювання, комп'ютерні мережі, віртуальна реальність, комп'ютерне право.

Кінець минулого століття зумовив нову науково-технічну революцію, пов'язану зі створенням і широким розповсюдженням високих технологій, комп'ютерної техніки, локальних мереж, які докорінно змінили способи поширення, зберігання та споживання інформації і, як наслідок цього, життя соціуму. Створювана інформаційними технологіями комп'ютерна віртуальна реальність по праву може вважатися одним з найбільш значущих винайдених людською діяльністю технічних і соціально-культурних феноменів.

Найбільше значення інформаційно-правової конвергенції полягає в тому, що автономні технологічні, технічні, інформаційні та правові системи злиті та замінені за допомогою об'єднаного цілого. Це об'єднане ціле є глобальним і більш складним за рахунок об'єднання пластів функціонування.

Право, як невід'ємний атрибут суспільних відносин, а також універсальний регулятор останніх зазнає значних змін. Регулювання та контроль, згідно з основними принципами права, мають залишатися повними і всебічними. І, таким чином, єдиною можливістю дотримання зазначених засад є впровадження правового регулювання у всі, без винятку, сфери суспільних відносин.

Як вказує П'єр Ларош: «Предмет права більше не реальна і окрема система, але віртуальна «мережа мереж», як результат діяльності суб'єктів» [2].

Виходячи з об'єктивної необхідності, доцільно вважати, що інформаційно-правова конвергенція більшою мірою еволюція, ніж революція. Маючи справу з конвергенцією, виявляється, що юридичний концептуальний апарат розвивається в напрямку підвищення рівня складності задля регулювання більш складних технологічних об'єктів.

Сьогодні ведеться багато суперечок з приводу того, що таке кіберпростір, мережа Інтернет і віртуальна реальність з правової точки зору. Можна виділити дві групи фахівців, що висловлюють думки з цього приводу.

Одна група фахівців (В. Горжалцан, Ю.Храмов, П. Яцук, Д. МакГулаф, Дж.І.Розенбаум, Дж.Гілмор, О.Ольшанский) вважає, що Інтернет - таке середовище, в якому право принципово не застосовується.

Друга група (М. Патрушев, Дж. Зіммерманн, Ф.Аіграін, Х.Номан, Ф.Говард, Ю.Волков, О.Зажигалкін, Ш. Курильський-Ожвен) вважає, що право - необхідний регулятор, за умови врахування особливостей та юридичних властивостей об'єктів, з приводу яких суб'єкти цього середовища вступають у відносини, що призводять до юридичних наслідків.

Проте, доки ще не було проведено докладного системного аналізу цього віртуального середовища з тим, щоб виявити всю сукупність суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню в кіберпросторі і, головне, встановити особливості такого правового регулювання.

Проблемі кіберпростору, а також інформаційного суспільства присвячені також роботи Й.Масуди, Е.Тоффлера, А.Турена, М.Кастельса, С.С.Хорунжого, Л.Мікешина, М.Опенкова, М.Носова, М.Маклюна, Е. Гіденса.

Для розмірного і адекватного обґрунтування ролі права, галузей можливого правового регулювання в сфері Інтернет-простору необхідно зрозуміти, чим воно являється, які в ньому виникають відносини, що спричиняють юридичні наслідки і наскільки радикальному контролю може бути піддана така сфера соціального існування. Також необхідно встановити специфічні особливості кіберпростору і його вплив на людину як суб'єкта традиційних правовідносин.

Для відповіді на поставлені питання необхідно розглянути, що таке кіберпростір і мережа Інтернет з юридичної точки зору.

Для кожного конкретного суспільства існує свій спеціальний механізм трансляції превалюючих формальних і неформальних норм, правил, традицій, в тому числі правового характеру. На сьогоднішній день, крім традиційних інститутів правової соціалізації спостерігається тенденція до появи нових. Одним із таких можна вказати глобальну мережу Інтернет.

З технічної точки зору, Інтернет (англ. Internet) - всевітня система об'єднаних комп'ютерних мереж, побудована на базі протоколу IP і маршрутизації IP-пакетів. Згідно зі ст.1 Закону України «Про телекомунікації» Інтернет - всевітня інформаційна система загального доступу, яка логічно пов'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [1].

Але в даний час під словом «Інтернет» найчастіше мається на увазі Всесвітня павутина і доступна в ній інформація, а не фізична мережа.

Термін «кіберпростір» був введений Вільямом Гібсоном - канадським письменником-фантастом - для позначення метафоричної абстракції, використовуваної в філософії і в комп'ютерах, що є віртуальною реальністю [3]. Надалі це поняття стало використовуватися для позначення сфери віртуального простору, середовища інформаційного простору, опосередкованого комп'ютерними технологіями.

На відміну від віртуальної реальності у вузькому сенсі, кіберпростір не зводиться до візуально-тактильно-звуковий симуляції реальності, а передбачає наявність електронного тексту. Таким чином, на думку, О.Іваненко, кіберпростір - це «простір нелокалізованого електронного тексту» [3].

Необхідно зазначити, що сьогодні спостерігається проблема багатозначності інтерпретації кіберпростору, яка є, вочевидь, наслідком того, що розглядуване явище перебуває в процесі становлення. Тому на даному етапі будь-яка спроба дати логічну дефініцію цього поняття буде внутрішньо суперечливою.

В осмисленні віртуальності в даний час домінують уявлення про віртуальне, як про створений людською діяльністю штучний феномен [4]. Під "віртуальною реальністю" мається на увазі створений за допомогою комп'ютерних систем гіпотетичний світ [4].

Сьогодні Інтернет-простір більшість фахівців розглядають як невід'ємну складову інформаційного простору, як засіб обміну соціальною інформацією, як носія специфічної культури [5, 59].

Інформаційний простір (в тому числі і його правовий спектр), з точки зору деяких дослідників, стає об'єктом експансії новітніх засобів масової інформації та дистанційного спілкування [6]. Розглядаючи мережу Інтернет, її роль і взаємодію з іншими складовими інформаційно-правового простору В.Молкоєдов визначає мережу, як «інститут правової соціалізації» [6].

Реальність, більш не маючи визначального значення, доповнюється, місцями замінюючись, віртуальністю. У вимірі «віртуального» векторними і фундаментальними стають поняття інформативності, визначеності, прагматичної доцільності, радикального плюралізму, ліберальності регулювання, анонімності і спільності. У зв'язку з виникненням об'єктивного явища в сфері філософського пізнання з'являється новий напрям досліджень - віртуалістика, фундаторами якого є М.О.Носов і С.С. Хорунжий.

Спираючись на судження про те, що виникнення нових явищ завжди спричиняє виникнення поняття [7, 50], можна виділити поняття, що виникли у зв'язку з розвитком нової сфери буття: "віртуальні ринки", "віртуальні банки", "віртуальний продукт", "віртуальна інновація", "віртуальна організація", "віртуальні гроші", "віртуальні потреби", "віртуальні відносини", "віртуальна власність" і, нарешті, «віртуальна людина».

Л.Січева звертає увагу на те, що «блукуючи просторами всевітньої павутини, люди стають іншими» [8]. Дійсно, американський педагог Марк Пренскі ввів таке поняття, як «цифрові аборигени» - люди, які народилися і сформувалися як особистості, сприймаючи Інтернет та високі технології як невід'ємну частину світу. І, як результат, вони сприймають і обробляють інформацію іншим чином.

Найважливішим соціально-культурним результатом створення віртуальної реальності є виникнення Homo Virtualis, людини, орієнтованої на віртуальність, людини віртуальної. Homo Virtualis є творцями, носіями і споживачами віртуальних культурних та соціальних феноменів. Не викликає сумніву, що сьогодні можна спостерігати зародження нової соціально-культурної спільноти людей, об'єднаних прагненням значну частину свого життя проводити у віртуальному світі.

Сучасні інформаційно-комунікативні технології призвели до появи нових форм ідентичності. Серед них найбільш виділяються, як вважає М.Фасслер, «переделектронна» і

«електронна» ідентичності. Остання переміщує людину у віртуальну реальність, перетворюється в конструкт, який не містить етнічних, гендерних, національних і культурних відмінностей. Елементи електронної ідентичності залежать від умов інформаційного простору, який, в свою чергу, породжує змішану ідентичність, де відсутні будь-які кордони, присутня непостійність і повна залежність від умов комунікації.

Фактично, спостерігаються якісні зміни соціального світу, виникнення наднаціональних систем соціальної взаємодії нового рівня складності.

Однак розглядати віртуальну реальність тільки з точки зору віддаленого функціонування та відокремленої організації не є коректним. Це можна обґрунтувати тим, що користувачами Інтернет-простору є реально існуючі в матеріальному світі індивіди, на яких більшою мірою розповсюджуються об'єктивні правові закони. Тобто, необхідно розглядати віртуальну реальність в цілому і кіберпростір зокрема як сферу відповідного взаємного впливу зовнішнього контролюючого чинника і самоорганізації з певних питань.

Самоорганізація віртуального соціуму можлива в сфері обґрунтування цілей його існування. Тоді як способи досягнення поставлених цілей необхідно контролювати ззовні, особливо тоді, коли зазначені цілі виходять за рамки виконуваних у віртуальному середовищі, але переходять в матеріальний світ.

Розглядаючи питання з такої точки зору, віртуальну реальність можна порівняти зі звичайним матеріальним (реальним) середовищем і, відповідно, логічним і раціональним буде накладення норм існуючого регулятора суспільних відносин (права) на аналогічні відносини у віртуальному середовищі. Але, необхідно відмітити, що ефективне регулювання і контроль можуть здійснюватися тільки з урахуванням вказаних вище особливостей.

У кіберпросторі існування будь-яких соціальних інститутів ґрунтується на взаємних очікуваннях акторів, які беруть участь у соціальних зв'язках. Таким чином, право починає набувати вигляду одного із соціальних інститутів глобальних телекомунікаційних мереж. В якості основних передумов, що сприяли появі в кіберпросторі права як соціального інституту можна виділити:

- зростання кіберзлочинності і девіантних дій негативної спрямованості;
- необхідність регулювання електронних операцій, що здійснюються акторами за допомогою використання можливостей глобальних телекомунікаційних мереж, а також необхідність регулювання комерційної діяльності у кіберпросторі;
- необхідність регулювання ринку доменних імен;
- необхідність забезпечення в комп'ютерних мережах прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- необхідність забезпечення кібербезпеки на міжнародному рівні, зниження ризику здійснення шпигунств і підривної діяльності;
- необхідність забезпечення безпеки інформації будь-якого охоронного типу.

Все вищевказане відбувається в умовах практичного правового вакууму, який існує не тільки в окремих державах, а й в нормах міжнародного права, які зачіпають питання регулювання кіберпростору.

Пояснюється це тим, що сам факт існування кіберпростору є за своєю природою територіальною угодою, яка ігнорує поняття фізичної території (безпосередньо пов'язаного з юридичними нормами). Тобто функціонування інформаційного простору часто не підпадає під національні юрисдикції.

Проте створення міжнародних нормативних актів, обов'язкових для всього соціуму кіберпростору, на сьогоднішній день досить ускладнене. Пояснюється це тим, що, з одного боку, важко розробити універсальний закон, який би не суперечив законодавству будь-якої з держав, а з іншого боку, незважаючи на науково-технічний прогрес, був би досить актуальним протягом тривалого часу.

Таким чином, одночасно з розробкою нових «неуніверсальних» положень, пов'язаних зі специфікою функціонування кіберпростору потрібно вносити зміни у вже діючі норми багатьох розділів міжнародного права, з метою забезпечення можливості їх ефективного використання. Разом з тим, будуть потрібні зміни в національному законодавстві - розробка законодавства про регламентацію відносин в кіберпросторі, а також зміна існуючих національних норм.

На думку А.Зажигалкіна для регламентації правовідносин у кіберпросторі необхідно встановити правила визначення юрисдикції держав щодо інформаційного обміну, здійснюваного в сфері віртуальності [9].

При регламентації кіберпростору необхідна розумна достатність регулювання, а також збалансоване застосування двох підходів до підбору сфер регламентації.

Таким чином, раціональним буде виділення таких сфер відносин для встановлення в них правового контролю:

- межі та розмежування юрисдикції держав;
- охорона приватного життя та персональних даних індивідів;
- боротьба з порушенням суспільної моралі;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- охорона національного та міжнародного правопорядку.

У той же час, певна кількість проблем, пов'язаних з віртуальністю, може і повинна бути вирішена без використання методів міжнародно-правового і національного державного контролю. Організаційна взаємодія учасників інтернет-спільноти дозволяє здійснювати саморегулювання багатьох аспектів відносин у зв'язку з використанням мережі Інтернет:

- розробка технічних стандартів, що регламентують функціонування мережі і відносини у віртуальному середовищі;
- формування специфічних правил взаємовідносин учасників різних сегментів інтернет-спільноти;
- визначення подальших векторів розвитку інтернет-спільноти в цілому.

Зважаючи на вищевказане, можна дійти висновку, що сьогодні видається за необхідне змінити розуміння правового регулювання кіберпростору і віртуальної реальності, віддаливши його від технологічних правових систем, забезпечивши тим самим можливість виділення нової, синтетичної і глобальної області - кіберправа. Таким чином, це надасть можливість забезпечити ефективне, раціональне та всебічне регулювання сфери інформаційного простору з урахуванням властивих тільки їй особливостей, а також специфічних суб'єктів і об'єктів регулювання.

Література

1. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 12, ст.155
2. Пьер Ларош. О будущем информационного права как особой предметной сфере права [Електронний ресурс] / Право и Интернет - Режим доступу до сайту: <http://www.russianlaw.net/files/law/doc/a281.pdf>.
3. Уильям Гибсон. О возникновении "киберпространства" [Електронний ресурс] / CyberpunkWorld - Режим доступу до сайту: http://cyberpunkworld.net/news/uiljam_gibson_o_vozniknovenii_kiberprostranstva/2011-06-25-126
4. А. Иваненко. Текстология киберпространства [Електронний ресурс] / Электронный журнал / Иначе, Знаки - Режим доступу до журн.: <http://www.znaki.chebnet.com/s11.php?id=87>
5. В. Афанасьева. Тотальность виртуального [Електронний ресурс] / Электронный журнал / Проза.ру - Режим доступу до журн.: <http://www.proza.ru/2009/05/03/295>
6. Копылов В.А. Информационное право. Учебник - 2-е изд , перераб и доп. – М.: Юристъ, 2002. - 512с.
7. Гордієнко С.Г. Захист інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах: Курс лекцій. – К.: поліграфічне підприємство «Гранма», 2011. – 480с.
8. В. Молокоедов. Сеть Internet как институт правовой социализации [Електронний ресурс] / Право и Интернет - Режим доступу до сайту: <http://www.russianlaw.net/law/variuos/misc/a79/>
- Л.Сычева. О дивный новый мир [Електронний ресурс] / Электронный журнал / Глобальные события и тенденции - Режим доступу до журн.: <http://www.zip.org.ua/2010/02/o-дивный-новый-мир/>
- А.В. Жажигалкин. Международно-правовое регулирование электронной коммерции [Електронний ресурс] / Искусство в IT-технологиях - Режим доступу до сайту: <http://wiasite.com/page/internet-realnost/ist/ist-17--idz-ax47--nf-33.html>